

УДК 343.56

Дарія Васильєва,*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

КРИМІНОЛОГІЧНО ЗНАЧУЩІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОГО ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Стаття присвячена визначенню кримінологічно значущих ознак незаконного грального бізнесу. Вивчено сучасні погляди на поняття «кримінологічна характеристика злочинності певного виду». Надано авторське визначення цієї категорії. Відповідно до нього проаналізовані результати наукових досліджень щодо складників кримінологічної характеристики певного виду злочинності. Визначено орієнтовний їх перелік. На основі попереднього аналізу слідчої та судової практики щодо зайняття гральним бізнесом обґрунтовано перелік кримінологічно значущих ознак незаконного грального бізнесу.

Ключові слова: незаконний гральний бізнес, кримінологічна характеристика, кримінологічно значущі ознаки.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли державний бюджет потребує нових джерел наповнення і багато політиків та державних діячів стали згадувати про легалізацію грального бізнесу, податки з якого можуть суттєво покращити стан державної скарбниці, виникає необхідність перегляду наукових поглядів на саме явище «гральний бізнес».

Боротьба з будь-якою злочинною діяльністю не буде ефективною без досконалого кримінального законодавства, гральний бізнес же, з огляду на дедалі зростаючі його обсяги та форми, що видно із численних повідомлень ЗМІ, публічної інформації державних органів, звітів правоохоронних органів, особливо потребує науково обґрунтованої системи заходів кримінально-правової протидії цьому явищу на основі кримінологічних досліджень феномену грального бізнесу.

Основою для розроблення попереджувальних заходів щодо певного виду злочинності в ході його кримінологічного дослідження є кримінологічна характеристика цієї злочинності. Правильне визначення її елементів є запорукою оптимальності та ефективності розроблених методів та способів попередження та запобігання злочинності окремого виду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробка певних аспектів відповідальності за гральний бізнес велася в багатьох сферах наукових досліджень, зокрема, більш активно – в рамках досліджень незаконних азартних ігор. Такі вчені, як М. О. Бондаренко, О. І. Гуров, В. Т. Дзюба, В. М. Дорогих, В. Д. Леготкін, Г. Ф. Лук'яниця, А. В. Савченко, М. І. Хавронюк та інші, у своїх працях торкалися проблем протидії цьому негатив-

ному явищу з позицій різних наук, у тому числі і кримінально-правового блоку. Останнє комплексне дослідження кримінологічних та кримінально-правових аспектів незаконних азартних ігор було здійснене Н. О. Петричко (2010 р.).

Проте, незважаючи на значний науковий доробок досліджень у цій сфері, залишається багато невирішених питань стосовно саме визначення низки певних характеристик, що мають кримінологічне значення для наукової розробки проблем незаконного грального бізнесу, що змінюється разом із розвитком держави та суспільства і пристосовується до нових умов.

Метою статті є визначення кримінологічно значущих ознак незаконного грального бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Кримінологічна характеристика злочинності» як категорія кримінологічної науки досліджувалася багатьма вітчизняними і закордонними вченими, зокрема А. І. Алексєєвим, І. Г. Богатирьовим, С. Є. Віциним, В. В. Голіною, О. І. Гуровим, Л. М. Давиденком, А. І. Долговою, А. П. Закалюком, А. Ф. Зелінським, О. Г. Кальманом, О. Г. Колбом, В. М. Кудрявцевим, О. М. Литваком, Г. М. Мінковським та ін.

Незважаючи на доволі довге існування цієї категорії в науці, вона і досі викликає багато запитань і перебуває в епіцентрі наукових досліджень. Як зазначає М. І. Фіалка, в цьому напрямі «виникає низка питань: що утворює зміст кримінологічної характеристики злочинності, тобто який алгоритм використовувати під час цього аналізу; як співвідноситься кримінологічна характерис-

тика з криміналістичною та кримінально-правовою характеристикою і де проходить та межа, яка їх відокремлює; як співвідносяться інші елементи предмета кримінологічної науки, а саме детермінанти злочинності, особа злочинця та система протидії злочинності з кримінологічною характеристикою злочинності» [1]. Такими ж чи по суті подібними питаннями задаються інші дослідники [2; 3].

Аналізу, проведеного ними, на наш погляд, не досить, щоб відповісти на всі питання щодо цієї категорії. З іншого боку, виникає слушне питання: чи необхідна їх постановка і вирішення? Заради досягнення своєї мети – зниження рівня злочинності через усунення або зменшення можливості скоєння злочинів – кримінологія повинна використовувати всі доступні характеристики злочинності. Але логічним буде припустити, що не всі характеристики є ефективними для досягнення цієї мети, а тим більше для різних видів злочинності, яка характеризується великим розмаїттям і далі розвивається.

А отже, нам близькі висновки, зроблені О. М. Литвиновим із цього приводу.

1. Жодна з галузевих характеристик не здатна всебічно охопити ознаки, що мають вагомe значення для організації та здійснення протидії злочинності. Відомості, наведені в цих характеристиках, не однопорядкові і не конкуруючі, хоча і досить близькі за суттю. Вони призначені для вирішення різних завдань і є складовими елементами різних систем, тому повинні бути досліджені паралельно і в комплексі.

2. Кримінологічна характеристика злочинів може розглядатися в двох аспектах: 1) як поняття, що безпосередньо характеризує особливе явище (продукт діяльності людини) з виділенням у ньому характерних якостей, в яких відображаються його кримінальні властивості; 2) як поняття, що є науковою абстракцією та містить у собі загальні риси, властиві кримінологічним характеристикам певних груп злочинів.

3. Як будь-яка вихідна для науки категорія, кримінологічна характеристика являє собою абстракцію, значення якої зумовлюється закладеними в ній можливостями змістовної інтерпретації охоплюваного класу явищ.

4. Прикладний характер кримінологічної характеристики забезпечують встановлені в ході дослідження кореляційні зв'язки та залежності між її елементами, що сприяє визначенню невідомих компонентних складників [3].

Отже, не слід робити певної закритої системи із кримінологічної характеристики окремого виду злочинності. Так, необхідно

визнати, що певні ознаки мають значення для всіх (або більшої частини) окремих видів, але є їй специфічні для них ознаки, які не мають великого ефекту для інших видів.

Кримінологічна характеристика є сукупністю таких даних (достатньою інформацією) про певний вид (групу) злочинів або конкретне злочинне діяння, використовуваною для їх профілактики [4, с. 211].

Виходячи з цього, під кримінологічною характеристикою певного виду злочинності необхідно розуміти опис сукупності специфічних для цього виду злочинності ознак, які мають найбільший ефект для розробки на їх основі заходів попередження злочинів цього виду та запобігання їм.

Певним орієнтиром для формування такої сукупності для незаконного грального бізнесу може служити перелік видів ознак, що може включати конкретна кримінологічна характеристика, який наводить О. М. Литвинов за підручником під редакцією професорів В. М. Кудрявцева та В. Є. Емінова:

- кримінологічно значимі ознаки злочину;
- дані, які характеризують кримінологічну ситуацію вчинення злочину;
- ознаки, які визначають специфіку діяльності із попередження злочинів.

До першої групи належать: дані про предмет злочинного посягання, дані про особу злочинця, мотив та мету злочину; дані про особу потерпілого. До другої: статистична поширеність злочинів; дані про соціальні умови (обстановку) злочину (соціально-політична; соціально-економічна; час; географія; соціальне середовище тощо). До третьої: причини злочинів; наслідки злочинів; механізм злочину; обставини, що сприяють злочинам [4, с. 213].

Попереднє дослідження слідчо-судової практики кримінальних проваджень за фактами зайняття гральним бізнесом, а також положень Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» [5] дає можливість виділення таких особливостей кримінологічної характеристики грального бізнесу.

В основу обвинувачення за даною категорією кримінальних проваджень покладаються ознаки зайняття гральним бізнесом, що впливають із відповідного складу злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України [6]: поінформованість про заборону грального бізнесу; активні дії, спрямовані на створення умов для проведення азартних ігор; надання можливості грати в азартні ігри; отримання прибутку (участь в отриманні та розподілі доходів) тощо.

Нині дії, що входять в об'єктивну сторону цього злочину, стають більш складними з огляду на розвиток техніки та

технологій. Були виявлені випадки переобладнання гральних засобів для використання в азартних іграх, організації азартних ігор на комп'ютерних симуляторах, надання доступу до гральних інтернет-ресурсів (онлайн-казино) тощо.

Зокрема, виявлення онлайн-казино спостерігалось лише у 9 % випадків. Проте привабливість Інтернету через низьку ймовірність притягнення до відповідальності та велику латентність таких злочинів, що межують із кіберзлочинами, які за результатами досліджень більшості вчених мають максимальний рівень латентності [7, с. 54], викликає необхідність більш прискіпливого вивчення досвіду боротьби з такими проявами незаконного грального бізнесу з метою виявлення та аналізу можливих способів, прийомів, що в своїй сукупності становлять окрему технологію скоєння злочину.

Також слід враховувати, що гральний бізнес – це діяльність, яка проводиться в особливих місцях: казино (зокрема, електронному (віртуальному)), букмекерських конторах, інтерактивних закладах тощо. Часові характеристики здійснення незаконного грального бізнесу також мають критичне значення для протидії йому: режим роботи грального закладу; час вилучення коштів з автоматів; час «інкасації» – збирання коштів організатором (його довіреною особою) тощо.

Отже, треба говорити про технології незаконного грального бізнесу як складник кримінологічної характеристики, в межах дослідження якого слід узагальнити, систематизувати вказані технології з урахуванням найбільш поширених використовуваних технічних засобів, способів, прийомів, місця та часу здійснення незаконного грального бізнесу.

Для грального бізнесу, як і для інших видів та груп злочинів, має значення вивчення двох традиційних елементів. Першим є особа злочинця – сукупність соціально-демографічних, соціально-психологічних та інших особливостей, властивостей його особистості, які різною мірою проявляються в механізмі злочинної поведінки, визначають як інші елементи кримінологічної характеристики, так і профілактичні та попереджувальні заходи.

Попереднє дослідження показало, що до кримінальної відповідальності притягаються здебільшого виконавці злочинів, у найкращому разі – ватажки окремих груп, які організують, підтримують та контролюють діяльність одного грального закладу. Організатори ж більш високого рангу, які не беруть прямої участі в скоєнні конкретних злочи-

нів, а тільки їх фінансують та забезпечують матеріально (приміщенням, гральними засобами), уникають кримінальної відповідальності.

Такі результати поверхневого аналізу, безперечно, вимагають вивчення в рамках кримінологічної характеристики незаконного грального бізнесу особи злочинця.

Другий елемент кримінологічної характеристики – жертва злочину – дійсно є традиційним в останніх кримінологічних дослідженнях, і багато наукових досліджень незаконного грального бізнесу виділяють цей елемент в його механізмі. Проте щодо такого положення є певні застереження. Справді, жертвою злочину є не тільки особа, визнана потерпілим у процесуальному плані, а будь-яка особа, якій злочином завдано будь-яку шкоду. І ми не виявили жодного випадку визнання потерпілими осіб, що брали участь у грі, яка здійснювалася за правилами, хоча саме їхній азарт було використано винними, щоб отримати прибуток, а вони понесли збитки.

Виходячи з цього, жертва незаконного грального бізнесу заслуговує на вивчення з точки зору специфічності віктимної поведінки гравців, яка фактично лежить в основі перманентної актуальності грального бізнесу як прибуткового зайняття, яке з цього боку завжди буде притягувати увагу криміналітету незалежно від існування нормативної заборони.

Звичайно, зважаючи на необхідність забезпечення прикладного характеру кримінологічної характеристики досліджуваного виду злочинності, в ході дослідження всіх її елементів слід встановити кореляційні зв'язки та залежності між ними і на цій основі визначити невідомі її компонентні складники, що мають значення.

Побудована таким чином певна модель незаконного грального бізнесу дозволить скласти ґрунт для визначення причин злочинності у сфері грального бізнесу та механізму її детермінації, що, своєю чергою, стане основою для розробки методів та прийомів діяльності з попередження злочинів цього виду. Таким чином, буде досягнута мета розроблення кримінологічної характеристики незаконного грального бізнесу.

Висновки

Під кримінологічною характеристикою певного виду злочинності необхідно розуміти опис сукупності специфічних для цього виду злочинності ознак, які мають найбільший ефект для розроблення на їх основі заходів попередження злочинів цього виду та запобігання їм.

До кримінологічно значущих ознак незаконного грального бізнесу слід віднести злочинні технології грального бізнесу, особу злочинця, особу жертви, причини злочинності у сфері грального бізнесу та механізм її детермінації.

Список використаних джерел:

1. Фіалка М.І. До проблеми визначення змісту терміна «кримінологічна характеристика злочинності». Вісник кримінологічної асоціації України. 2015. № 1 (9). С. 237-246.
2. Тихонова О.В. Щодо розуміння категорії «кримінологічна характеристика». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2014. № 8. С. 246-248.

3. Литвинов О.М. Про галузеві характеристики злочинів взагалі та кримінологічну характеристику зокрема. Форум права. 2010. № 4. С. 581-586.

4. Кримінологія: учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. Москва: Юрист, 1995. 512 с.

5. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15 травня 2009 року № 1334-VI. Відомості Верховної Ради України. 2009. № 38. Ст. 536.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.06.2018).

7. Кравцова М.О., Литвинов О.М. Запобігання кіберзлочинності в Україні: монографія. Харків: Панов, 2016. 212 с.

Статья посвящена определению криминологически значимых признаков незаконного игорного бизнеса. Изучены современные взгляды на понятие «криминологическая характеристика преступности определенного вида». Представлено авторское определение этой категории. В соответствии с ним проанализированы результаты научных исследований составляющих криминологической характеристики определенного вида преступности. Определен их ориентировочный перечень. На основе предварительного анализа следственной и судебной практики по фактам занятия игорным бизнесом обоснован перечень криминологически значимых признаков незаконного игорного бизнеса.

Ключевые слова: незаконный игорный бизнес, криминологическая характеристика, криминологически значимые признаки.

The article is devoted to the definition of criminological signs of gambling. Modern views on the concept of "criminological characteristics of criminality of a certain type" are studied. Author's definition of this category is provided. In accordance with it, the results of scientific research of the criminological characteristics of a particular type of crime are analyzed. Their indicative list has been determined. Based on a preliminary analysis of the investigative and judicial practice on the facts of gambling, a list of criminologically significant signs of gambling is grounded.

Key words: illegal gambling business, criminological characteristics, criminologically significant signs.

